

Ольга КАРАБІНСЬКА

**Т. Г. ШЕВЧЕНКО В ЛИСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ТА В СПОГАДАХ ПРО НЕЇ**

У статті простежується вплив Т. Шевченка на становлення творчого генія Лесі Українки

Ключові слова: *епістолярій, послідовниця, еталон, спогади*

Творчість Т. Шевченка завжди залишається цікавою та актуальною для сучасників. Справдилося пророкування геніальної Лесі Українки, висловлене в поезії «На роковини» (1911) з нагоди 50-річчя з дня смерті видатного Кобзаря:

Усе знесла й перемогла
його любові сила.
Того великого вогню
і смерть не погасила¹

Українська література всім своїм розвитком блискуче підтвердила це. Панас Мирний, Павло Грабовський, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка з гідністю несли творчі заповіді Т. Шевченка, збагачуючи скарбницю світової літератури.

Дослідники відзначають, що й доля, і творчість Лесі Українки перегукується з долею Т. Шевченка. Взявши «іскру вогню великого» – його революційний дух, вона надихнула духом боротьби українську літературу нової доби. І її слово стало настільки сильним, що у своїй статті, присвяченій Лесі Українці, Іван Франко писав: «Від часу Шевченківського «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосилої, хорої дівчини. Мимоволі думаєш, що ся хвора, слабосильна дівчина – трохи не одинокий мужчина на всю новочасну соборну Україну»².

Проте, на думку Євгена Маланюка, не варто «робити з Т. Шевченка якийсь універсальний еталон для міряння всіх літературних та позалітературних явищ»³. Він вважав, що Т. Шевченко був не так проявом нації, як нашої раси, тоді як: «Леся Українка – це вже явище національне. Це прояв нації – напередодні її політичного відродження й спізненого культурного

¹ Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. – К. : Наукова думка, 1975. – Т. 1. – С. 379-380.

² Франко І. Леся Українка // Франко І. Збір. творів: У 50 т. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 254.

³ Маланюк Е. Книга спостережень. – Торонто Онт. Канада : Вид-то «Гомін України», 1962. – С.125.

самоусвідомлення»⁴.

Згадки про Т. Шевченка часто трапляються в епістолярній спадщині Лесі Українки та спогадах про неї. В одному з листів до сестри Л. Шишманової вона просила надіслати їй твори поета в перекладі французькою мовою; до матері Олени Пчілки, – «Кобзар». Цікавилася також творами Т. Шевченка, покладеними на музику.

У книзі спогадів про Лесю Українку А. Костенко підкреслював: «Рідко хто з українських письменників був таким послідовним та цілеспрямованим, як Леся Українка, – у неї багато спільного з Т. Шевченком, не за стилем і формою, не за тематичними аналогіями, а по суті і стремлінню самої творчості, по обставинах життя і долі»⁵. Хоч вона й не була ні кріпачкою, ні сиротою, як це було з Т. Шевченком, але тяжка хвороба з дитинства, відчуття приреченості вічно й невідступно тяжили над нею страшним і не меншим тягарем, аніж кріпацтво й неволя.

На думку А. Костенка, «на творчому шляху Лесі Українки були, як і в Т. Шевченка, свої «Три літа», що вивели її на широку дорогу»⁶ громадянської поезії, покликаної служити народові в його визвольній боротьбі. Поетеса створила цикл поезій «Невільничі пісні», що був «таким же ідейно-художнім явищем в її творчому розвиткові, як у Т. Шевченка «Три літа»»⁷.

Неабияку роль відіграла творчість Т. Шевченка у становленні Лесі Українки як поета та громадського діяча. У Кобзаря видатна поетеса вчилася полум'яності революційних закликів, правдивості в змалюванні боротьби поневолених народів.

Леся Українка свідомо йшла шляхом Т. Шевченка, крім літературних справ, була обізнана й у політиці: «Інакше я зрозуміла Франка ніж ви, на мою думку, він сказав, що я йду Шевченковими слідами, – зауважувала Косачівна. – І так воно є, а ви скажіть, чи не горять політичним вогнем рядки Шевченкових поезій – і лірика, і поеми?»⁸.

Із самого дитинства Леся Українка виховувалася в атмосфері великої любові й пошани до спадщини видатного Кобзаря. Уже в 12 років вона вперше бере участь у вечорі присвяченому вшануванню пам'яті Т. Шевченка. Про це вона пише в листі до Є. І. Драгоманової. У 1889 році Олена Пчілка в статті «До Шевченкового свята» писала, що «ця світла днина зостанеться в

⁴ Там же.

⁵ Костенко А. Леся Українка і спогади про неї // Спогади про Лесю Українку. – К. : Радянський письменник, 1963. – С. 6.

⁶ Там же. – С. 20

⁷ Там же.

⁸ Лук'янович Д. Поїздка на Україну і зустріч з поетесою // Спогади про Лесю Українку. – К. : Радянський письменник, 1963. – С. 289.

⁹ Українка Леся. Збір. творів: У 12 т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 10. – С. 13-14.

них (дітей) у пам'яті назавжди»¹⁰.

У Лесі Українки був білий будиночок, у якому вона приймала гостей, відпочивала. Цей будиночок подарував Лесі батько, Петро Антонович Косач, у знак своєї великої любові до дочки. «У цьому домику щороку святкували Шевченкові роковини. Леся і брат Михайло часто розказували нам про Тараса Григоровича, читали про дівчину Катерину, обдурену москалями, про сліпого кобзаря»¹¹, – згадує Варвара Дмитрук. До шевченківських свят готувалися за декілька днів: «прибирали, на кухні пекли пиріжки, Петро Антонович привозив з Ковеля цукерки»¹². Увечері до них сходилися люди, їх розсаджували у великій кімнаті і починалися читання.

І надалі вона продовжувала цю традицію. А. Дімаров писав: «Щороку скликала вона до себе селян на свято Тараса Шевченка. Сідала вона ото під тим портретом, брала «Кобзаря» до рук і все нам вірші читала та про Тараса Григоровича розповідала»¹³.

Під впливом балад Т. Шевченка Леся Українка написала свою ранню поему «Русалка», у якій, на думку деяких критиків «був слабенький відгомін шевченківських балад без життєвих спостережень і соціальних контрастів». Надалі ж вплив Т. Шевченка лише посилювався. Він відобразився переважно в пристрасній ненависті письменниці до царизму. Вона успадкувала від нього невгамовний і незламний бунтарський дух, на все життя озброїлася його гаслом «Борітеся – поборете». Павло Горянський згадує, про те як на роковинах Т. Шевченка в Дерпті письменниця гаряче запротестувала проти властивого старому поколінню звичаю скаржитися на незалежні обставини і складати руки, гаряче доводила, що потрібно братися до праці, незважаючи ні на які перепони: «Найкращим прикладом для нас хай буде Т. Шевченко, що й на засланні не зважав на заборони, а робив тихо своє діло, складав пісні та мережав захаяльні книжечки»¹⁴.

Письменниця високо цінувала роль Т. Шевченка в процесі освіти людей, тому перебуваючи в Ялті в листі до матері просить прислати в місцеву народну читальню «Кобзаря», якого там досі не було: «на бога, пришли в тутешню народну читальню «Кобзаря», люди просять дуже... Се справді слід зробити»¹⁵.

Леся Українка й сама відчувала себе послідовницею великого

¹⁰ Мороз М. О. Літопис життя та творчості Лесі Українки. – К. : Наукова думка, 1992. – С. 22.

¹¹ Дмитрук В. Молодість Лесі // Спогади про Лесю Українку. – К. : Дніпро, 1971. – С. 98.

¹² Там же.

¹³ Дімаров А. В селі Колодяжному (Уривок) // Спогади про Лесю Українку. – К. : Радянський письменник, 1963. – С. 107.

¹⁴ Горянський П. Згадка про Лесю Українку в Дерпті // Спогади про Лесю Українку. – К. : Дніпро, 1971. – С. 176.

¹⁵ Українка Леся. Збір. творів: У 12 т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 10. – С. 382-385.

поета. Довгий час на її збірку поезій «На крилах пісень» зовсім не було відгуків у пресі, окрім рецензії Г. Коваленка, якою залишилася незадоволена. Також мала «приватні відгуки»¹⁶ Б. Грінченка, тітки Олени. В одному з листів вона писала: «Ну, а в печаті – мовчання. Та що ж, поділю сей фатум з Шевченком, в його компанії і се не сором»¹⁷, – маючи на увазі слова Т. Шевченка:

Либонь уже десяте літо,
Як дав я людям «Кобзаря»,
А їм неначе рот закрито,
Ніхто не гавкне, й не лайне,
Неначе й не було мене
«Хіба самому написать...»¹⁸.

Так само взяла за приклад Т. Шевченка, коли підписала драму «Бояриня» ініціалами. У листі до матері писала: «На мою думку, злочину тут нема, бо всім літераторам, у тому числі і тобі, трапляється з різних причин підписуватися ініціалами і криптонімами, ніхто сього злочином не вважає (чи ж не робив так Шевченко, Куліш та ін. не менше знамениті письменці)»¹⁹.

Окрім низки поезій, присвячених Т. Шевченку («На роковини» («Не він один її любив...»), «На роковини Шевченка» («Колись нашу рідну хату...»), які були надруковані в збірнику М. Комарова «Вінок Т. Шевченкові із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів» 1912 року), на прохання М. Лисенка Леся Українка пише поезію «Вмер батько наш» як текст до створеного композитором «Жалібного маршу» на 27 роковини від смерті Т. Шевченка. Ноти з текстом тоді ж видано в Києві (1888).

До того ж, Леся Українка завжди брала участь у вечорах, присвячених великому Кобзареві, і навіть перебуваючи за кордоном, цікавилася ними. Наприклад, у листі до сестри О. Косач писала: «Цікаво теж, який там вечір Шевченка вийшов»²⁰. Крім того, збір від вистави драми «Блакитна троянда» поставленої в Києві, призначався на побудову пам'ятника Т. Шевченкові.

Ольга Косач-Кривинюк згадує, що Маргарита Комарова, поїхавши того літа (1889) до когось у гості на Канівщину, одвезла того рушника, що вони удвох з Лесею мережали-вишивали для цього: «Як ми (мати, Леся і я) літом 1891 р. були на могилі Т. Шевченка, то бачили того рушника, як він висів на чільному

¹⁶ Мороз М. О. Літопис життя та творчості Лесі Українки... – С. 388.

¹⁷ Українка Леся. Зібр. творів: У 12 т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 12. – С. 124-126.

¹⁸ Шевченко Т. Г. Кобзар. – К. : Дніпро, 1984. – С. 459.

¹⁹ Українка Леся. Зібр. творів: У 12 т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 12. – С. 426.

²⁰ Там само. – С. 207.

місці в хаті»²¹.

Леся Українка наслідувала Т. Шевченка не лише у творчості, але й у життєвих прагненнях. Як і великий Кобзар, вона хотіла малювати, тому брала приватні уроки в художника, якого батько запросив з Ковеля. У своїх спогадах В. Дмитрук згадує: «Леся вчилася малювання, вона сказала мені: «Хочу бути, як Шевченко, – писати і малювати»²².

Крім малювання, вона, як і Т. Шевченко, захоплювалася музикою. Є. Кротевич згадував, що Марія Михайлівна Старицька передавала йому кілька характерних виразів Лариси Петрівни: «Хмарки пливли і пливли крізь місяць одна за одною, *піччкато*», «В садку стояла така співоча тишина, ніби грали *піаніссімо* в найніжнішому адажіо...», «Вчора тут вибухнула суто вагнерівська гроза, громи нашоували *крещендо* – і мені часом так дивовижно здавалося, що небо провалюється кудись набік у безодню...»²³. Є. Кротевич писав: «Така близька була в цьому наша славетна поетеса до великого Кобзаря – Тараса Григоровича Шевченка, який у своєму щоденнику говорив про Бетховена й Моцарта, як про представників «чутної гармонії». А один чарівний захід сонця там же назвав «чудесною ораторією без звуків»²⁴. Таким чином, Лесю Українку справедливо називають послідовницею Т. Шевченка, адже саме вона продовжувала його традиції в українській літературі.

Ольга Карабинская
Т. Г. Шевченко в письмах Леси Украинки
и в воспоминаниях о ней

В статье прослеживается влияние Т.Г.Шевченко на становление творческого гения Леси Украинки.

Ключевые слова: *эпистолярый, последовательница, эталон, воспоминания*

Olga Karabinska
Taras Shevchenko in Lesya Ukrayinka's Letters
and in His Memoirs about Her Creative Work

The article deals with the influence of Taras Shevchenko on the process of forming Lesya Ukrayinka's genius.

Key words: *epistolary, a follower, a model, reminiscences.*

²¹ Косач-Кривинюк О. Леся Українка: Хронологія життя і творчості. – Нью-Йорк, 1970. – С. 105.

²² Дмитрук В. Молодість Лесі // Спогади про Лесю Українку. – К. : Дніпро, 1971. – С. 102.

²³ Кротевич Є. Леся Українка за життя (Спогади) // Спогади про Лесю Українку. – К. : Радянський письменник, 1963. – С. 271.

²⁴ Там само. – С. 272.